

Dějiny násilí

Máme důkazy, že lidstvo se vyvíjí k vládnosti, ale nevíme proč

FOTO REBACCA GOLDSTEIN

Steven Pinker (1954) je americký psycholog. Působil na Massachusettském technologickém institutu na katedře mozku a kognitivních věd, dnes je profesorem na Harvardu v Bostonu. Publikoval práce z výzkumu jazyka dětí a dospělých, je autorem teoretických syntéz týkajících se jazyka, kognitivity a lidské evoluce. Jeho nejslavnější kniha *Slova a pravidla* vyšla slovensky. Poslední kniha nese název *The Stuff of Thought: Language as a Window into Human Nature*.

Šestnácté století bylo v Paříži oblíbenou zábavou dívat se, jak upalují kočky: kočku vytáhli zavěšenou do popruhů nad pódium a pomalu upalovali. Historik Norman Davies píše: „Diváci včetně králů a královen se zajímali smíchy, když zvíře ječelo bolestí, svíjelo se a postupně shořelo na uhel.“ Dnes by byl podobný sadismus ve většině světa nepředstavitelný. Tato změna senzibility je jen jedním z příkladů nejvýznamnějšího a zřejmě také nejméně doceňovaného trendu lidského vývoje: v dlouhých meandrech dějin ubývá násilí a my dnes zřejmě žijeme v jednom z nejmírumilovnějších okamžiků, jaké kdy náš druh na Zemi zažil.

V dekádě Dárfúru, Iráku a po nedávném století Stalina, Hitlera a Maa může vypadat tvrzení o ústupu násilí trochu fantasmagoricky a zvráceně. Ale přesně k tomuto závěru dospěly poslední výzkumy, které se snažily kvantifikovat historické přílivy a odlivy násilí.

Některé důkazy jsme měli po celou dobu před nosením. Konvenční historiografie nám už dlouho ukazuje, jak jsme v mnoha ohledech zjemněli. Krutost pro zábavu, lidské oběti, jež si vyžadovaly pověry, otroci jako pracovní síla, genocida jako způsob nabývání majetku, mučení jako rutinní trest, poprava jako trest za přeštky a odlišný názor, vražda jako mechanismus politické změny, zabíjení jako běžná forma řešení konfliktů – to všechno bylo samozřejmě součástí lidských dějin. Na Západě dnes tyto jevy prakticky vymizely, jinde už nejsou tak časté, jako bývaly, a pokud k nim dojde a vyjdou najevo, bývají odsuzovány.

Omyl intelektuálů

V určitém období byl tento ústup od násilí oceňován jako pokrok civilizace, jako vzestup lidstva z divoštství. Brzy se však ukázalo, že tato idea současně demonizovala jiné národy, legitimizovala koloniální výboje a zakrývala zločiny, které západní společnost páchala na jiných místech planety.

Doktrína vznešeného divoča – myšlenka, že lidé jsou od přírody mírumilovní a že je pokazily až moderní instituce – se často objevuje v textech angažovaných intelektuálů jako José Ortega y Gasset („Válka není instinkt, ale vynález“), Stephen Jay Gould („Homo sapiens není zlý ani destruktivní druh“) a Ashley Montagu („Biologický výzkum znamenal podporu etice všeobecného bratrství“).

Jenže vědci, kteří zkoumají vývoj společnosti, začali počítat zabití v různých historických obdobích a zjistili, že tato romantická teorie nemusí platit a že je to naopak: právě moderní doba a něco z jejích institucí pomohly k jisté vznešenosti našim generacím.

Jistě, jakýkoli pokus zdokumentovat změny v páhání násilí selhává na nedostatku historických faktů a statistik. Dlouhodobé trendy se dají vyčíst jen ze sledování cyklů, jakými krveprolívání procházelo. Mravně neřešitelný je také spor, zda se soustředit na absolutní, nebo na relativní čísla. Je horší, když je zabit 50 procent nějaké populace, anebo jedno procento z miliardy? Je tu také více kategorií násilí – od genocidy po válku, od vzpour po zabíjení, po týrání dětí a zvířat.

Ale přes tyto výhrady nabývá obraz minulosti určitý tvar. Ubývá násilí je fraktálový jev, viditelný v měřítku tisíciletí, staletí, desetiletí a roků. A zdá se, že jde o světový trend, i když ne homogenní. Jeho nejvyšší vrcholky jsou v západních společnostech, zejména v Anglii a Holandsku,

a bodem obratu byl podle všeho zrod věku rozumu na počátku 17. století.

Počítání mrtvol

Z velkého odstupu tisíciletí je vidět významný posun, který nás dělí od našich prehistorických předků. Na rozdíl od antropologů, kteří opěvovali vznešeného divoča, vypovídá sledování počtu mrtvol – například prehistorických koster poznamenaných sekerami či hroty – o tom, že prehistorické společnosti byly mnohem násilnější než naše.

Při případech a potyčkách sice tehdy zahynulo jen malé procento v porovnání s počty obětí moderních válek, ale v kmenovém prostředí byly konflikty častější, procentuální zastoupení bojovníků v populaci mnohem významnější a ztráty na životech na jednu bitvu vyšší. Antropologové Lawrence Keeley, Stephen LeBlanc, Phillip Walker a Bruce Knauft vypočítali, že kdyby měla ve válkách dvacátého století zahynout proporcčně stejná část populace jako v dávných kmenových válkách, muselo by být mrtvých na dvě miliardy, ne sto milionů.

Řada historiků tvrdí, že počet válek, o nichž máme zprávy, se v průběhu staletí zvyšuje a že nejvyšší je dnes. Jak ale poznamenal politolog James Payne, možná jde jen o důsledek toho, že „Associated Press vyhledává informace o bitvách

tého století snižoval. Například Angličané ve 14. století zaznamenali 24 vražd na 100 tisíc obyvatel ročně, jejich potomci na konci 60. let 20. století už jen 0,6.

Slepotu vůči šťastné křivce

Viděno z pohledu staletí nám celkové údaje kreslí šťastnou křivku: od středověku dodnes globální násilí neustále klesá. Západní Evropa a obě Ameriky zažily v druhé polovině minulého století prudký pokles počtu válek, vojenských převratů a krvavých etnických nepokojů. Ve všech částech světa po studené válce téměř ustaly mezistátní konflikty a ty, jež vznikly, spějí spíš k diplomatickému než krvavému konci. Politoložka Barbara Harftová tvrdí, že od roku 1989 do roku 2005 klesl počet konfliktů s masovým vražděním civilního obyvatelstva o 90 procent.

Ústup zabíjení a krutosti nás ale staví také před otázkou, jaká je naše schopnost chápat svět. A hned první otázka je velmi zajímavá: jak se mohlo v němčem tak důležitým tolik lidí mýlit a tento jev nepostřehnout?

Částečně je to proto, že propadli kognitivní iluzi: pravděpodobnost události odhadujeme podle toho, jak lehce si vzpomeneme na příklady. Dá se předpokládat, že do našich bytů se častěji dostanou scény masakrování a že se nám vryjí do paměti podstatněji než třeba obrazy lidí umírajících přirozeným způsobem. Část viny nese také naše intelektuální elita, která nerada připouští, že na institucích civilizace a západní společnosti může být něco dobrého. Svou úlohu v tom hraje i hnací síla aktivistů a soupeření vlivných politických hráčů: nikdy nikdo nevyburcoval davy a sponzory prohlášením, že poměry se zlepšují.

A část vysvětlení je součástí samotného fenoménu, o němž je řeč. Úbytek násilného chování provází současně úbytek postojů, které násilí tolerují či oslavují. Jakkoli jsou incidenty v Abú Graib či popravě několika vrahů v Texasu smrtící injekcí politováníhodné – jsou stále velice mírné ve srovnání s hrůzami, jimiž jsou lidské dějiny zaplněny. My je dnes pochopitelně vnímáme jako znaky toho, jak hluboko může naše chování klesnout, a nikoli jako doklad vysoké úrovně našich norem.

Záhada naší vládnosti

Další otázka, která si žádá odpověď, zní: Jak si ubývá násilí vysvětlit? Co ho způsobilo? Některá síla tlačí lidstvo stejným směrem na různých

že zabíjí člověka, jehož nemá rád. A moderní lidé mají z násilí ještě stále požitky – soudě podle oblíbenosti tajemných vražd, Shakespeareových drammat, filmů Mela Gibsona, videoher a hokeje.

Tím, co se změnilo, je samozřejmě naše ochota se k násilnickým choutkám přiznávat. Sociolog Norbert Elias tvrdil, že evropská modernita urychlila „civilizační proces“, který charakterizuje zvýšená sebekontrola a citlivost vůči myšlenkám a pocitům druhých. To jsou přesné funkce, které vědci zabývající se kognitivními, poznávacími procesy, připsávají dnes prefrontální mozkové kůře. To ale vyvolává další otázku: Proč lidé tuto část mozku dnes stále víc využívají? Nikdo neví, proč se naše chování dostalo pod lepší kontrolu andělů či přírody, ale existují čtyři možná vysvětlení.

Čtyři možnosti

První dává za pravdu filozofu Thomasi Hobbesovi. Život v přírodním stadiu je odporný, zvířecí a krátký. Důvodem však není primární krvelačnost, ale logika anarchie, z níž není úniku. Životní zájem každé bytosti ji vede k tomu, že má sklon zaútočit na souseda jako první, což vyvolává stejné sklony u souseda, a tak dále. Nebezpečí vyražďení se dá odvrátit zastrážovací politikou, na jejímž počátku je rozhodnutí neudělit jako první, ale případný úder jen opětovat, aby propříště každý útočník věděl, co ho čeká. Musí tu však být záruka hodnověrnosti: obě strany se musí zdržet urážek a mít vyrovnané účty, aby nehrozilo nové kolo krvavé vendety. Takovým tragédiím může zabránovat stát se svým monopoem na násilí – může ukládat nestrané tresty za rozněcování násilí a tím rozptýlit strach z preventivního útoku. Elsner a Elias skutečně připisují zásluhu na úbytku vražd v Evropě přechodu od rytířských bojových společenství k centralizovaným vládám prvních moderních států. Dnes je pro násilí typické, že proniká tam, kde vládne anarchie, do hraničních regionů, rozvrácených států, zkolabovaných impérií a na území ovládaná mafiemi.

Payne předkládá jinou možnost: pro vysvětlení míry obliby násilí je důležitý náš dojem z toho, jak velká je hodnota života. Když bolest a předčasná smrt patří ke každodenním jevům našeho vlastního života, necítíme velké zábrany způsobovat je jiným. Čím více se naše životy prodlužují a zlepšují se technologií a ekonomikou, tím větší hodnotu přisuzujeme životu jako takovému.

Třetí teorie – kterou prosazuje Robert Wright – se odvolává na logiku her s nenulovým výsledkem. Tedy na scénáře, v nichž oba aktéři můžou uspět, jen když budou spolupracovat, například obchodovat mezi sebou, dělit si práci anebo se těšit ze společných dividend, které jsou výsledkem toho, že byly složeny zbraně. Když lidé získali know-how, o které se můžou dělit s jinými a vyvíjet technologie, které jim umožňují distribuovat zboží a myšlenky na velkých územích za nízkou cenu, jejich vůle ke spolupráci rychle narostla, protože jim lidé začali mít větší hodnotu jako živí než jako mrtví.

Je tady také scénář, který nastínil filozof Peter Singer. Evoluce nadělila lidem drobné dávky empatie, které standardně uplatňují jen v úzkém kruhu přátel a vztahů. V průběhu tisíciletí expandovaly morální okruhy lidí do stále širších a širších společenských útvarů: klan, kmen, národ, obě pohlaví, jiné rasy, a dokonce i zvířata. Kruh se může rozšiřovat ještě dále a může dojít až k inflaci empatie, dané neúprosnou logikou zlatého pravidla: čím víc víme a čím víc přemýšlíme o jiných živých bytostech, tím těžší je dávat přednost našim vlastním zájmům před jejich.

Proč je mír, ne válka?

At už způsobuje ubývání násilí cokoli, má to hluboké následky. My si dnes můžeme užívat mír jen proto, že lidé v minulých generacích se dělali násilí a pracovali na tom, aby skončilo. Ale také my bychom měli pracovat na tom, aby skončilo hrozně násilí naší doby. Nemáme přece žádný důvod k přílišnému optimismu – svět nikdy předtím neměl vůdce, jako jsme my: s prehistorickým citěním a moderními zbraněmi.

Je to fenomén, jenž nás nutí promyslet naše vlastní chápání násilí. Lidská nelidskost byla velmi dlouho předmětem moralizování. S vědomím, že naši nelidskost cosi dramaticky potlačilo, můžeme o ní uvažovat jako o příčině i jako o následku. Místo toho, abychom si kladli otázku „Proč je válka?“, můžeme se ptát: „Proč je mír?“ Prudce se zmenšila pravděpodobnost, že státy budou páchat genocidu a že lidé budou upalovat kočky – cosi se nám tedy muselo podařit.

A bylo by dobré přesně vědět, co to je. ■

Přijde den, kdy násilí zmizí? (Oběť konfliktu mezi ozbrojenými milicemi a klany, jež zmítají Somálskem více než 15 let.) FOTOPROFIMEDIA.CZ

mnohem zdatněji než mniši ze šestnáctého století“. Sociální dějiny Západu mají množství důkazů o tom, jak v průběhu posledních pěti set let mizely barbarské praktiky, například otroctví, amputace, oslepuování, upalování, čtvrcení, lámání kolem a tak dále.

U jiného typu násilí – vražd – máme mnoho podrobných údajů. Kriminolog Manuel Eisner nashromáždil stovky odhadů počtů vražd v lokalitách západní Evropy: všude se počet vražd v období přibližně od roku 1200 do konce dvacá-

kontinentech a úrovních společenského vývoje – a vysmívá se našim standardním nástrojům pro výklad jevů. Naši nejběžnější podezřelí – zbraně, drogy, tisk či americká kultura – jsou v tom tenkrát zřejmě nevinny. Ani evoluce v biologickém smyslu není dostatečnou odpovědí: přirozený výběr nemůže dát přednost genům mírumilovnosti s takovou rychlostí. Lidská povaha se v žádném případě nezměnila natolik, abychom ztratili touhu po násilí. Sociální psychologové tvrdí, že minimálně každý osmý z nás si někdy v životě představuje,

Homo sovieticus, Homo putinus

Psaní mi umožňuje odstoupit od nesnesitelné reality

Vladimir Sorokin (1955) je spisovatel, žije v Moskvě. Jeho díla byla do roku 1989 v Sovětském svazu zakázána, dnes jsou tam pro změnu veřejně pálena a odsuzována. Patří k nejvíce překládaným současným ruským autorům, mezinárodním bestsellerem se stal jeho román *Golubovo salo* (Modrý špek, 1999). Česky vyšly romány *Fronta* a *Třicátá Marinina láska*.

FOTO ARCHIV

VRusku je každý člověk, taxikář, politik či intelektuál, literární postavou. Neděláme rozdíl mezi literaturou a životem. Pro spisovatele je tato země eldorádem.

Ve Francii musí spisovatelé v potu tváře vyhrabávat postavy ze společenských naplavenin, v Rusku chodí po povrchu a najdete je na každém rohu. Své spisovatele, od Tolstého po Pasternaka, považujeme za bohy. Proto mne v románu *Modrý špek* bavilo představovat si v roce 2068 klony Tolstého, Čechova, Dostojevského či Platonova. To je můj způsob boje proti zbožštění literatury. V literatuře, na rozdíl od života, si můžu dovolit cokoli.

Absurdní svět násilí

Vyrostl jsem v zemi, v níž bylo násilí jakoby rozptýleno ve vzduchu a strukturovalo celou spo-

lečnost. Modrý špek je pokusem pozorovat tento svět z jistého odstupu – jako kdybych stál za divadelní scénou. Sovětský vesmír byl absurdním divadlem a v divadelním sále žijeme dodnes. Ano, jsem posedlý typem Homo sovieticus a jeho mutacemi, zejména tou, co nazývám Homo putinus. Jako občan mám jen jedinou touhu: utéct z této země. Ale jako spisovatel chci zůstat. Psaní mi umožňuje udržet si odstup od reality, která je nesnesitelná.

V Rusku se dnes hodně debatuje o myšlence, že veškerá naše bída pochází z neblahého vlivu Západu. Mnozí intelektuálové hlásají izolaci, jež má zachránit naši národní identitu. To je absurdní. Za Stalina jsme byli odříznuti od světa a stejně jsme se kořili myšlením, které přišlo ze Západu: marxismu. Ruský člověk neumí žít v přítomnosti. Buď žije ve vzpomínkách, ane-

bo v naději na zářivé zítřky. Proto se děj mých knížek odehrává v budoucnosti.

Ve své poslední knížce, jmenuje se *Den opričníka*, si představuji Rusko v roce 2028, odříznuté od světa zdí a vydané napospas násilí tajných služeb. Ruské dějiny je možno shrnout takto: je to permanentní boj státu proti jeho lidu. Žiji v Rusku, ale Západ je pro mne velmi důležitý. Kdyby neexistoval, nemohl bych dýchat. Ano, opravdu jsem nenáviděl sovětský svět. Pro nás byl Západ nadějí, že ten potupný svět jednou pomine.

Putinova mládež zuří

Intenzivně se zabývám literárním klonováním – integruji velké spisovatele do těla příběhu, dávám jim slovo anebo napíši některé pasáže jejich jazykem. Leckterý spisovatel touží být aspoň na okamžik Tolstým. Je to jako mít doma jeho portrét zavěšený na zdi. Můj děda, otec i já jsme ho takto vídali pořád.

Díky literárnímu klonování se portrét obrátí k vám a ožije. Ruská literatura není žádné muzeum, je to živá dílna. Když vyšel Modrý špek, mnoho nadšených internautů vyhlášovalo na mojí webové stránce soutěž v klonování ruských spisovatelů.

Byl jsem tím hodně nadšen až do chvíle, než mou knihu brutálně napadlo hnutí Putinova mládež, obvinilo ji z pornografie a označilo za škodlivou. Proti knize byly organizovány pouliční protesty a musel jsem běhat po soudech. Měl jsem nepřijemný dojem, že jsem se octl uprostřed vlastního příběhu. Celé to skončilo asi za rok – na příkaz shora.

Je pravda, že Rusko bylo čestným hostem frankfurtského veletrhu a tato aféra by režimu dělala špatnou reklamu. Za ten rok jsem ale zjistil, v čem se v Rusku nikdy neshodnou spisovatel a moc. Samotný Vladimir Putin je klonem staré éry, je člověkem minulosti, KGB. Má země s ním udělala veliký krok vzad.

Fantomová bolest říše

Před Modrým špekem jsem šest let nenapsal ani řádku. V první polovině devadesátých let se Rusko velikou rychlostí měnilo a jeho jazyk také. Literatura nestíhala tu proměnu následovat. Až v roce 1997 jsem konečně dokázal porozumět jazyku své doby a představit si ruštinu budoucnosti. Víte, že na Sibiři, u čínských hranic, jsou noviny psány ve fonetické čínštině azbukou? Rusifikovanou čínštinou bez ideogramů, jíž každý rozumí. Jaká zvláštní mutace jednoho jazyka!

Bez humoru by byl život v Rusku nesnesitelný. Jak říká Nietzsche, humor je poslední pozdrav otroka. V Sovětském svazu by intelektuálové nedokázali přežít bez humoru, literatury a vodky. Gogol byl absolutním mistrem tohoto ruského absurdního humoru. Naše drama i fraška je to, že jsme se vycvičili v ohromné trpělivosti. Umíme se zazimovat jako medvědi, jsme národem s patologickým smyslem pro osud.

Sedmdesát let Sovětského svazu vytvarovalo Homo sovieticus, který žije ještě generaci po zhroutilí komunismu. V Rusku je možné zavraždit novinářku, jako byla Anna Politkovská, honit Gruzince, lynčovat africké studenty – nikomu to nevaří. Demokracie je v Rusku vzácnou květinou, zapouští kořínky jen velmi ztěžka. Dnes pootevřela okvětní listky a spisovatelé snad věří, že se dá naklonovat.

Současná moc je posedlá ztracenou říší. Musí připustit, že z Litvy či Gruzie jsou nezávislé státy. Je to s ní jako s lidmi, které bolí amputovaná končetina. U nás tomu říkáme „fantomová imperiální bolest“.

Vždycky jsem do svých románů pašoval gargantuovské hody. Zbožňuji Rabelaise. Za Stalina hrály noční hostiny klíčovou roli. Byl to tyran s velkým stylem! Rád krmil a opíjel své podřízené, aby vyžvanili to, co chtěli skrýt. ■

Pocta Ségolène Royalové

Líbil se mi ten poslední záběr, to držení těla, ten přímý pohled

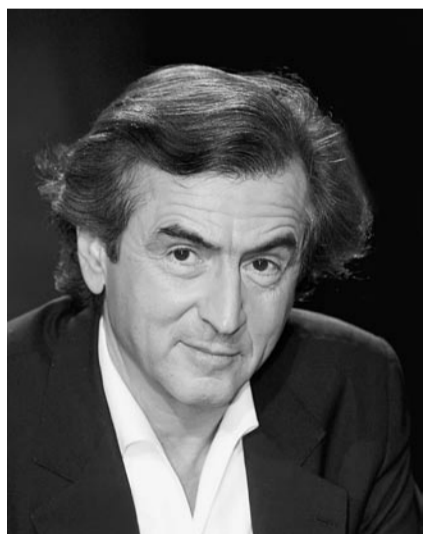

FOTO PROFIMEDIA.CZ

Bernard-Henri Lévy (1948), narozený v Alžírsku, je filozof a jeden z nejvlivnějších francouzských intelektuálů. Česky vyšly jeho knihy *Poslední dny Charlese Baudelaira* (1997), *Sartrovo století* (2003) a *Americká závrať* (2006) – o cestě po stopách Alexise de Tocqueville. Velkou pozornost vyvolala kniha *Qui a tué Daniel Pearl?* (Kdo zabil Daniela Pearla?), která je investigativní studii islamistického teroru v Pákistánu.

Tak dobře. I když to možná někoho překvapí, myslím si, že kandidátka socialistů Ségolène Royalová zvládla kampaň výborně. Ano, prohrála prezidentské volby, a s větším rozdílem, než se čekalo – jejich 47 procent bylo opravdu příliš málo na 53 procent Nicolase Sarkozyho. Ale ona prohrála z důvodů, které ji podle mého názoru slouží ke cti.

Démon děvčete z vesnice

Prvním důvodem byla demonizace. Ve francouzském tisku se hodně debatovalo o pokusech demonizovat Sarkozyho, ale to, co se řeklo a napsalo o ní, bylo nakonec zákeřnější a bolestnější. Když mlčela, moudré hlavy a komentátoři tvrdili,

že je nekompetentní, když něco řekla, tvrdili, že je agresivní. Když si dopřála čas, aby naslouchala voličům, tvrdili, že nemá co říct, a teatrálně ji skandalizovali, když mluvila o třicetipětihodinovém pracovním týdnu nebo když vyslovila neortodoxní názory (jako bylo její odvážné stanovisko k vývoji jaderných zbraní v Íránu nebo k Dárfúru). Před debatou se Sarkozyem 2. května jí přezdívali *béassine*, děvče z vesnice – po debatě zase *Cruella de Vil*, protože projevila vášeň, měla tu drzost ho přerušovat a usazovat. „To není žena,“ zněly škodolibé posměšky, „to je čarodějnice.“ Už to najednou nebyla sladká, mateřská Ségolène, ale zabíják s naběhlými žilami. Přivřeně oči metaly blesky, ztvrdlý hlas ječel o oktávu výš. Ach, to nevědomé mizogynství Francouzů – a nejednou,

bohužel, také Francouzek. Líbil se mi ten poslední záběr po ukončení diskuse, její postoj v té chvíli, to krásné držení těla, ten upřený přímý pohled. Dělal Francii čest.

Za druhé vstoupila do této bitvy ve chvíli velkého otřesu a nevyřešených konfliktů. Bylo jasné, že známá strategie socialistické strany bleskové shromáždit levicové frakce a sjednotit je proti společnému nepříteli nevyjde. Myšlenka socialistické aliance s novou centristickou stranou Françoise Bayroua byla ještě příliš nová, neznámá, ba revoluční – než aby mohla změnit myšlenkové stereotypy. Royalová tomu rozuměla, řekla slova, která bylo třeba říct, a udělala správné gesto směrem ke středu. Ale opravdu velkou debatou této kampaň, tou, kterou si skutečně zapamatujeme, byla televizní diskuse – z její iniciativy – s Bayrouem. Je to precedens v politických dějinách Francie, první debata mezi prezidentským kandidátem ve druhém kole a kandidátem, který vypadl.

Prý to udělala pozdě, prý to, co řekla, a celé toto gesto měla udělat dřív. Ne, já si myslím, že je to ještě jinak. Bylo to příliš brzo, příliš brzo v tomto století, příliš brzo v dějinách našeho státu. A Royalová – příliš pozdě nebo příliš brzo – ukázala všem ten velký třesk, o němž někteří snili, jiní ho ohlašovali. Nikdo před ní si na něco takového netroufl. Za toto si ji všichni zapamatují. Tím vyhrála, i když prohrála.

Nevinná Francie

Sarkozy odvedl skvělou práci. Svezl se na vlně, kterou každý kromě něj podcenil, a udělal to s pozoruhodným mixem talentu a cynismu. Jak mohl jakýkoli komentátor tušit – přesně dvánáct let potom, co prezident Jacques Chirac uznal hanebný francouzský podíl na nacistických přepadech 16. a 17. července 1942, kdy na pařížský stadion nahnali 13 tisíc Židů a odtam-

tud je poslali do táborů smrti – že by Sarkozyho mohla vynést tak vysoko óda na Francii, která prý nikdy nespáchala žádný zločin proti lidskosti? Kdo mohl kdy předpovědět ty výkřiky radosti a hluboké vzdechy úlevy, když dal najevo, že exkoloniální Francie ve skutečnosti nespáchala žádné zločiny ani v Alžírsku, ani na Martiniku, ani v jiných svých bývalých državách – že nikomu není nic dlužna a že by měla být pyšná na svůj úspěch v civilizování jiných částí světa? Kdo by byl býval řekl, že škody napáchané studenty s boulemi a vlnou stávek v květnu 1968 nám zůstanou v hlavách tak bolestně čerstvé, že Sarkozyho opakované výzvy „zlikvidovat“ – už to slovo! – dědiců strany „chuligánů a raubřů“ – tak nazval socialisty – by mohly zplodit tolik jedu, tolik sladkotrpké zášti?

Royalová odolala takovému jazyku. Zůstala věrna pozicím dvou posledních prezidentů, snažila se držet stranou proudu zatuchlé nenávisti. Já budu vždy mluvit o její chladnokrevnosti, od začátku do konce tohoto dobrodružství – kdykoli si nějaká zlomyslná galská hlava troufne ji zpochybnout.

Nebudu se také zmiňovat – i když to bylo úplně ojedinelé v dějinách francouzských volebních kampaní – o dvou bitvách, jež musela vybojovat: veřejnou bitvu se svým soupeřem a skrytou se svými vlastními lidmi ve straně.

A už jen do notesu zaznamenám ten pocit – jak o něm píše básník, jehož má ráda – „nového záchvěvu“, který vnesla do staré socialistické melodie, definitivně slábnoucí v očekávání vysvo- bozujícího úderu z milosti.

Všechno toto udělala. A musím doufat, že ti, kdo jsou v pokušení hledat obětího beránka, čarodějnic na upálení, na to budou pamatovat.

Royalová rozhodně neřekla svoje poslední slovo, a takto je to mnohem lepší. ■

© New York Times Syndicate